

Antoon van Aken

DE ZESDE KEIZER

Copyright ©Antoon van Aken 2017 Alle rechten voorbehouden
2020 Tweede herziene druk
2021 Derde herziene druk

ISBN 9789402168846

Afbeelding omslag: Servius Sulpicius Galba

INHOUDSOPGAVE

Deel 1 maart - mei 68	p. 5
Deel 2 mei - juli 68	p. 135
Deel 3 januari 69	p. 207
Verantwoording	p. 241
Bijlagen	p. 243
Bibliografie	p. 247

DEEL 1

maart - mei 68

1.

“We kunnen niet toekijken hoe het rijk ten onder gaat, waarde Galba,” las de secretaris hardop voor. “Er is zelfs geen geld meer om de legioenen te betalen. De meeste senatoren in Rome hebben hun vertrouwen in de keizer volledig verloren. Nog even en een of andere op macht beluste avonturier doet een greep naar het keizerschap. De dagen van Nero zijn geteld. De enige vraag die nog resteert, is wie hem gaat opvolgen. Dat móét iemand zijn die de keizerlijke waardigheid kan herstellen. U bent daarvoor de aangewezen persoon. De enige die deze zware taak tot een goed einde kan brengen.”

Galba legde de secretaris met een handgebaar het zwijgen op. Hij kwam moeizaam overeind, negeerde de pijnlijke steken in zijn arm- en beengewrichten, liep naar een venster en bestudeerde de lichtgroene heuvels rond Terraconensis die helder afstaken tegen de wolkenloze hemel. Een licht briesje streek aangenaam over zijn gezicht. Achter hem schikte de secretaris de papieren en schonk zichzelf wat water in.

Julius Vindex, de gouverneur van een Gallische provincie, had gelijk. Het machtige Romeinse Rijk wankelde. De ontevredenheid was groot. De keizer wentelde met voortdurende belastingverhogingen zijn exorbitante uitgaven af op de bevolking en de onvrede daarover was in de provincies tot het kookpunt gestegen. Nog durfde niemand het openlijk op te nemen tegen Nero, de laatste rechtstreekse afstammeling van de vergoddelijkte Augustus. Maar dat kon niet lang meer duren. De diep vernederde senatorenstand zou elke ook maar enigszins aanvaardbare kandidaat met grote vreugde legitimeren. Maar dat bracht ook een groot risico met zich mee. Een verkeerde keuze van de Senaat kon het hele rijk immers in vuur en vlam zetten. Want er stonden genoeg incompetente, machtshongerige figuren klaar om Nero's positie over te nemen. Nodig was een krachtige, ervaren persoonlijkheid, een alom gerespecteerd leider. Iemand die overweg kon met de intriges in de hoofdstad. Maar wie was dat?

Galba draaide zich om en gebaarde naar de secretaris dat hij verder kon gaan.

Die pakte een van de vellen op en las voor:

“Ook Otho steunt u, waarde Galba! Een bode, die namens hem spreekt, heeft mij verzekerd dat één woord van u voldoende is om hem te doen besluiten zich met zijn troepen aan uw zijde te scharen. Onderschat deze steun niet. Otho heeft nog veel vrienden in Rome en zijn steun zal ervoor zorgen dat een groot aantal senatoren ook uw zijde kiest. Met z'n drieën kunnen we

dan opmarcheren naar Rome. Verginius Rufus heeft toegezegd dat zijn legioenen u geen strobreed in de weg zullen leggen. Hij zou het een zege vinden, zo heeft hij mij persoonlijk verzekerd, wanneer u dat vals zingende gedrocht uit de hoofdstad zou verjagen. Het lot van het rijk dient weer in handen gelegd te worden van een echte aristocraat. Waarom dus nog geaarzeld? Mobiliseer uw troepen, dan zijn we binnen twee maanden in Rome. Niemand kan ons tegenhouden. Ook het Veertiende Legioen niet.”

Galba was teruggelopen naar zijn zetel. Hoewel de pijn in het droge Spaanse klimaat meestal wel te verdragen was, speelden de felle steken in de gewrichten hem voortdurend op. Hij nam weer plaats op zijn zetel.

Vindex had hem al vaker geschreven en zijn zorgen geuit. ‘Beschermer en leider van het menselijk ras’ hij hem in zijn laatste schrijven genoemd. Dat was buitengewoon eervol, maar hij moest in deze tijden op de eerste plaats praktisch zijn. Een greep naar de macht kon niet zonder militaire steun. Hoe stond het bijvoorbeeld met de aanwezigheid van dat Veertiende Legioen in Narbonensis? Wanneer die van Nero opdracht kreeg om een opstand neer te slaan, of hen zelfs maar de weg naar Rome te versperren, had Vindex een probleem.

De secretaris ging intussen onverstoorbaar verder met het voorlezen van de brief.

“Het legioen is een paar maanden geleden vanuit Brittannia in geforceerde marsen naar Narbonensis overgeplaatst, omdat onze keizer het opeens in zijn hoofd haalde een veldtocht in het oosten te ondernemen. Maar blijkbaar eisten al gauw weer andere zaken zijn aandacht op en nu lopen de legionairs al weken te lanterfant en niemand weet wat er verder gaat gebeuren. Bovendien is een veldtocht tegen de Parthen op dit moment complete zelfmoord. In Judea is de Joodse opstand nog steeds niet neergeslagen en het is zelfs niet denkbeeldig dat alle oostelijke provincies verloren gaan als we daar een nederlaag lijden. Het Veertiende Legioen zou het liefst zo snel mogelijk weer terug marcheren naar het groene Brittannia in plaats van gebraden te worden in Syrië waar alleen zandvlooien en schorpioenen het naar hun zin hebben. Ik vraag me trouwens af of Nero nog wel beseft dat het Veertiende Legioen op verdere orders wacht. Kent u zijn nieuwste vermaak al? Hij schijnt een waterorgel te hebben laten bouwen en is niet meer bij dat ding weg te slaan! De manschappen van het Veertiende maken er al grappen over. Ze vragen zich af of de keizer daarmee naar de Syrische woestijn wil

afreizen. Mochten de Parthische boogschutters er niet van schrikken, dan kunnen ze er in ieder geval hun waterzakken mee vullen!”

Terwijl Vindex in zijn schrijven verder raasde over de grillen van Nero, vroeg Galba zich af wat de ware reden was voor de aanwezigheid van het Veertiende Legioen in Narbonensis. De oude legaat, onder wiens bevel hij zijn militaire carrière was begonnen, had hem altijd voorgehouden een tegenstander nooit te onderschatten. Het was een wijze raad gebleken, zonder welke hij zijn huidige leeftijd van tweeënzeventig jaar waarschijnlijk nooit had bereikt. Nero mocht dan ogenschijnlijk het karakter hebben van een door en door verwend kind, hij was al ruim dertien jaar aan de macht, een hele prestatie aan een hof dat beheerst werd door achterbaks gekonkel, intriges en moordaanslagen. Bovendien had hij iedereen die hem de voet dwars zette, genadeloos uit de weg geruimd. Dat Nero met een handjevol soldaten uit Rome kon worden verdreven, was irreëel. Het Veertiende Legioen gold als een van de meest geharde en best gedisciplineerde militaire eenheden van het rijk en vanwege het heldhaftige optreden in Brittannia was het door Nero persoonlijk onderscheiden met de toevoeging *Martia Victrix*. Als dat de keizer trouw bleef, en niets wees op het tegendeel, konden Vindex, Otho en hijzelf vrijwel zeker hun testament opmaken.

Plotseling overviel hem een zware vermoeidheid, iets waarvan hij de laatste jaren steeds vaker last had. Ook begon het opgewonden geschrijf van de Gallische gouverneur hem te irriteren. Hij had zin in een bad en een lange massage.

Hij stak zijn hand op. De secretaris zweeg.

“Ik twijfel,” zei hij bedachtzaam. “Hoe staat het bijvoorbeeld met de praetorianen? Zelfs als het Veertiende Legioen zich afzijdig houdt, zullen we daar in Rome toch in ieder geval mee af moeten rekenen. Ik hoef u natuurlijk niet uit te leggen dat we daar onze handen vol aan zullen hebben.”

De secretaris reageerde niet. Hij wist dat Galba hem slechts gebruikte als klankbord voor zijn eigen gedachten. Hij werd niet geacht daarop te reageren. Wat had Vindex hem ook alweer eerder geschreven over de Garde, vroeg Galba zich af.

‘Maak u geen zorgen over de praetorianen,’ herinnerde hij zich. ‘Die worden omgekocht.’

Het was een zin die hem al wekenlang door het hoofd spookte. De praetorianen omgekocht? Vindex was daarin stellig geweest. Otho's vrienden zouden, zo gauw ze Rome naderden, flink met de geldbuidel rammelen en

dan hoefden ze er geen moment aan te twijfelen dat de praetorianen hun keizer zouden laten vallen als een blok marmer.

Galba was geschokt door die woorden. Sinds wanneer was de Praetoriaanse Garde omkoopbaar?

Hij wist nog hoe Vindex op die vraag had gereageerd.

‘U bent duidelijk al lange tijd niet meer in Rome geweest, waarde Galba,’ had hij geantwoord. ‘Sinds de garde door Nymphidius Sabinus wordt aangevoerd is het geen schim meer van wat het ooit was. Drinken, dobbelen en bordeelbezoek zijn al geruime tijd de belangrijkste dagelijkse bezigheden van de manschappen. Voor de keizer hebben de gardisten nog nauwelijks respect. Toen Nero uit Griekenland terugkeerde en een triomftocht door Rome hield, lag bijna de hele garde haar roes uit te slapen. De gardisten organiseren zelfs wedstrijden wie de keizer het best kan imiteren. Het enige waar de gardisten nog belang in stellen is hoe ze hun uitpattingen het best kunnen financieren. De ergste geldwolf is Sabinus zelf. Die laat zich werkelijk voor elke dienst belonen en volgens de geruchten is hij inmiddels een van de rijkste mannen van Rome. Nee, voor de praetorianen hoeven echt geen zwaarden meer te worden getrokken. Een kist goudstukken is voldoende om ze aan onze zijde te krijgen.’

Galba kon een gevoel van respect voor de Gallische gouverneur inmiddels niet meer onderdrukken. Maar was dat voldoende om zich aan diens zijde in een riskant avontuur te storten waarvan de afloop slechts als volkomen ongewis kon worden aangemerkt.

Hij gebaarde naar de secretaris om het laatste deel van de brief voor te lezen.

“Ik ga zo snel mogelijk naar Vesunna om de commandanten van mijn Gallische eenheden te informeren. Die staan te trappelen om in actie te komen. Daarna bezet ik Lugdunum. Van daaruit wil ik de opstand beginnen. Ik ben van plan om morgen bij het eerste licht te vertrekken. Kan ik op uw medewerking rekenen?”

De secretaris zweeg.

Galba keek de man tegenover hem kalm aan.

“Ik kan Vindex niets toezeggen,” zei hij. “Althans nog niet. Schrijf hem dat ik hem zo spoedig mogelijk van mijn besluit op de hoogte zal brengen. Verzoek hem dringend om voorlopig in Lugdunum te blijven, wanneer hij die stad bezet heeft en vooral geen overhaaste dingen te doen.”

“Jawel, gouverneur,” zei de secretaris.

De man pakte de papieren bij elkaar, stond op en knikte met het hoofd. Daarna verliet hij het vertrek.

Galba wenkte een bediende die met voor de schoot gevouwen handen naast de deur stond.

“Laat een bad voor mij klaarmaken,” gelastte hij.

2.

In Rome viel de regen met bakken uit de hemel. In het keizerlijk paleis was het rustig. Slechts een kleine staf, onder leiding van Nero's secretaris Epaphroditus, was paraat om de keizer onmiddellijk van dienst te kunnen zijn als die daarom vroeg. De secretaris stond onbeweeglijk in een hoek van het werkvertrek waar Nero druk aan het beraadslagen was met drie van zijn raadgevers. De keizer droeg een verkreukelde donkerpaarse tuniek, waarvan de zwarte biezen waren afgezet met gouddraad. Zijn ongekamde rossige haar en vlassige baard, staken flets af tegen zijn bleke, vermoeide gezicht.

Epaphroditus, die het gesprek dat de vier mannen voerden toch niet kon volgen, observeerde door het venster hoe de Palatijnse heuvel door de regen werd gegeseld. Daar resideerde Nero tot vier jaar geleden. Na de brand, waarbij een groot deel van de hoofdstad in vlammen opging, had de keizer een nieuw paleis laten bouwen op een in as gelegde wijk ten noordoosten van de heuvel. Het was een prachtig complex geworden, waarin lage, uitermate luxueuze gebouwen en schitterend aangelegde tuinen elkaar afwisselden. Vanwege de met bladgoud bedekte daken werd het door de burgers van Rome het Gouden Huis genoemd. De bouw ervan had echter een flinke bres geslagen in de laatste financiële reserves van het rijk en was er in belangrijke mate de oorzaak van dat de schatkist nu nagenoeg leeg was en de provincies zuchtten onder veel te zware belastingen.

De keizer voerde fluisterend het woord, omdat hij bang was dat zijn gevoelige stembanden anders overbelast zouden raken. Epaphroditus kon echter wel raden waar het gesprek over ging, aangezien de keizer momenteel maar door twee dingen in beslag genomen werd: zijn zangtriumfen in Griekenland en het waterorgel dat de helft van het paleispersoneel al nachten uit de slaap hield, omdat één van de hydraulische pompen nog steeds niet goed functioneerde. De problemen met het waterorgel hadden Nero in de vroege ochtend nog tot een ongekennde uitbarsting van razernij gebracht, waarbij hij de verantwoordelijke ingenieurs met de zwaarst mogelijke folteringen bedreigde.

Plotseling liet de keizer zich meeslepen door zijn enthousiasme, waardoor hij zijn tere stembanden een moment vergat. “Die hoge noot, die ik moeiteloos haalde was Eusebius te veel,” ving Epaphroditus op. “Hij miste en de overwinning was aan mij. En bedenk wel, heren, we hebben het hier niet over een of andere koekenbakker, maar de beste Griekse zanger van dit moment.”

De mannen die om hem heen stonden, hadden het verhaal al verschillende keren eerder gehoord, maar ze deden hun best dat niet te laten merken.

Toen Nero een korte pauze liet vallen om zegevierend rond te kijken, probeerde de links van hem staande toehoorder, de vrijgelatene Phaon, snel over te schakelen op de ware reden van hun bijeenkomst,

“De toestand in het rijk, Caesar,” fluisterde hij dringend.

“Ach ja, de toestand in het rijk,” zuchtte Nero vermoeid, zakte wat dieper in zijn zetel en keek zijn raadgever verveeld aan. “Vertelt u maar welk onheil zich nu weer aandient.”

Phaon probeerde zich niets aan te trekken van de sarcastische ondertoon in de stem van de keizer en trok het initiatief behendig naar zich toe.

“Ik heb zojuist bericht gekregen uit Gallië, Caesar. Het schijnt dat Julius Vindex bij Vesunna een aanzienlijke troepenmacht heeft samengetrokken, waarmee hij wil opmarcheren naar Rome. Op dit moment bevindt hij zich in Spanje om de gouverneurs daar te vragen zich bij hem aan te sluiten. U moet iets ondernemen, Caesar.”

Nero onderdrukte een geeuw. Via zijn informantennetwerk werd hij goed op de hoogte gehouden van wat er zich in de provincies afspeelde. Uit betrouwbare bron wist hij allang dat die hele troepenmacht van Vindex niet veel voorstelde en hij de zorgen van Phaon niet hoefde te delen.

Nero keek spottend naar de twee mannen die rechts van hem stonden, Tigellinus en Halotus. Tigellinus was feitelijk de bevelhebber van de praetorianen, maar liet de dagelijkse leiding van de garde over aan Nymphidius Sabinus, omdat hij veel te druk was met zijn werkzaamheden voor de keizer. Halotus was Nero's voorproever en vertrouweling.

“En wat, beste Phaon,” lispelde de keizer, “kan Julius Vindex met dat stelletje ongeregeld van hem eigenlijk uitrichten? Zo gauw hij zich in beweging zet, dan stuur ik het Veertiende Legioen op hem af, dan kunnen mijn legionairs nog een beetje oefenen voor ze naar het oosten vertrekken. Wat denkt Vindex trouwens met een opstand te bereiken? Dat hij zelf een greep naar het principaat kan doen?” Nero liet een hoog lachje horen. “Geen Romein

zal een Galliër als keizer accepteren. Nee Phaon, u maakt zich echt druk om niets.”

Phaon keek enigszins vertwijfeld naar Tigellinus en Halotus, die op de woorden van de keizer met een instemmend gemompel hadden gereageerd.

“Het is niet de bedoeling van Vindex om zelf keizer te worden, Caesar. Ik heb uit betrouwbare bron vernomen dat hij Galba daarvoor wil benaderen.”

Nero lachte kirrend. “Galba? Die oude zuurpruim? Ik heb gehoord dat hij niet eens meer een zwaard kan hanteren. En dat moet keizer worden? Laat ik u geruststellen, Phaon. Ik weet zeker dat zoiets nooit zal gebeuren. In Griekenland heb ik het orakel van Delphi geraadpleegd en daar is mij verzekerd dat ik mij pas vanaf mijn drieënzeventigste jaar zorgen hoeft te maken. Ik ben nu tweeëndertig dus rekent u zelf maar uit hoelang dat nog duurt.”

Phaon, die de uitspraak van het orakel kende, had zijn pleidooi voor actie goed voorbereid en liet zich door deze opmerking niet uit het veld slaan.

“Maar kan die uitspraak niet anders uitgelegd worden, Caesar? Galba wordt in december drieënzeventig. Bedoelde het orakel wellicht dat iemand van die leeftijd voor problemen gaat zorgen?”

Nero, die tot dan toe zijn goede humeur had weten te bewaren, verstarde na het horen van deze woorden en wierp zijn raadgever een boosaardige blik toe. Tigellinus en Halotus schuifelden zenuwachtig met hun voeten. Zij kenden het grillige karakter van de keizer en inwendig vervloekten ze Phaon vanwege diens openhartigheid.

“Is dat zo, Phaon?” De stem van de keizer was bijna gedaald tot een onhoorbaar gefluister. “Wel, wel, u houdt er een opmerkelijke eigen interpretatie op na.”

Phaon herkende de dreigende ondertoon en haastte zich zijn woorden te relativeren. “Ik heb er lang over nagedacht of ik u dit wel zou vertellen, Caesar. Uw welzijn gaat mij immers boven alles. Maar eerlijk gezegd, die Griekse orakels blinken niet altijd uit door duidelijkheid. Misschien heeft het orakel de voorspelling wel met opzet zo geformuleerd dat u er verkeerde conclusies uit zou trekken.”

Nero streek peinzend over zijn vlassige baard. Phaon had handig gebruik gemaakt van het aangeboren wantrouwen van de keizer en daarom besloot Tigellinus hem voorzichtig enige steun te geven.

“Misschien heeft Phaon gelijk, Caesar,” zei hij. “Denkt u dat die Grieken het leuk vinden dat u hun beste zangers hebt vernederd? Ze zullen elke mo-

gelijkheid benutten om u maar wat voor te liegen. We kunnen niet voorzichtig genoeg zijn.”

Buiten roffelde een regenvlaag over het terras en een kille wind streek door het vertrek. Tigellinus stelde tevreden vast dat de zure lucht die altijd rond de keizer hing, voor even uit zijn neusgaten verdreven werd, maar ergerde zich tegelijkertijd aan het bandeloze personeel, dat bij deze temperaturen de terrasdeuren open liet staan en voor geen enkele verwarming zorgde.

Nero leek dat echter allemaal te ontgaan. Nog steeds over zijn baard strijkend, mompelde hij: “Dus Galba wordt in december drieënzeventig. Het is nu maart. Tijd genoeg om hem uit de weg te ruimen.”

Hij richtte zijn blik op Phaon. “Hoe zullen we dat aanpakken? Wanneer mijn welzijn u zo ter harte gaat, hebt u daar vast wel over nagedacht. Laat maar eens horen wat voor mogelijkheden er zoal zijn.”

Phaon die de keizer nu had waar hij hem de hele middag al hebben wilde, greep deze kans met beide handen aan. “Hem naar Rome ontbieden lijkt me niet zinvol, Caesar. Galba mag dan oud zijn, hij is niet gek. Hij zal zich onmiddellijk realiseren dat hij zijn leven niet meer zeker is en een of andere uitvlucht verzinnen. Daarom is het beter hem in Spanje te laten vermoorden. Dat zal niet meevallen, want in zijn paleis heeft hij zich omringd met louter getrouwen. Hij verzet geen stap zonder zijn Numidische lijfwacht. Als we al iemand in zijn buurt kunnen krijgen, dan nog zal het moeilijk zijn om hem dodelijk te verwonden. Toch heb ik iets bedacht.”

Nero, die tijdens Phaons betoog afwezig naar de neerstromende regen buiten had gekeken, werd nu weer een en al aandacht. Phaon haalde diep adem en kwam snel tot de kern van de zaak. “Kunt u zich nog herinneren wat Galba's grootste wens was, Caesar?”

Hij liet na die vraag even een stilte vallen, tot Nero geërgerd met zijn hand gebaarde dat hij verder moest gaan.

“Galba heeft altijd moeite gehad om iemand te vinden die hem behoorlijk van zijn gezichtshaar kon ontdoen. Die oude gek is nog zo ijdel als de jonge Adonis. Tegenover vrienden heeft hij zich meerdere malen beklagd over het feit dat goede barbiers niet te vinden zijn. We sturen hem dus Pantagathus. De beste barbier in Rome. Die snijdt hem dan bij de eerste de beste gelegenheid de keel af.”

Nero verviel opnieuw in gepeins. Toen murmelde hij: “Geen slecht idee, Phaon, geen slecht idee. Maar wie garandeert mij dat Pantagathus deze op-

dracht uitvoert? Als hij al mocht slagen, wordt dat zeker zijn dood. Een vooruitzicht dat hem misschien op het beslissende moment aan het twijfelen brengt. Hebt u daaraan gedacht, Phaon?”

De raadgever trotseerde de onaangename lichaamsgeur van de keizer en deed een stapje dichterbij. Ook Tigellinus en Halotus schoven naar voren om geen woord te missen.

Vanaf zijn plaats in de hoek van het vertrek sloeg Epaphroditus het tafereel met gemengde gevoelens gade. Hier werden weer allerlei zaken uitgebroed die het daglicht slecht konden verdragen, dacht de secretaris. Het was ook een mooi stel bij elkaar. Tigellinus, die de moord op Nero's moeder had beraamd, Halotus die bij geruchte de vergiftiging van Nero's oom Claudius op zijn geweten had en verscheidene senatoren tot zelfmoord aangezet met zijn ‘boodschappen van de keizer’, en als laatste Phaon, ooit slaaf in de wasserij maar, vanwege zijn mooie uiterlijk, via het bed van de ex-keizerin doorgedrongen tot de intieme vriendenkring van Nero.

Het kirrende gelach van de keizer, dat volgde op de woorden van Phaon, maakte Epaphroditus duidelijk dat, wat de inhoud ook geweest mocht zijn, ze in ieder geval in goede aarde vielen. Nero klapte enthousiast in zijn handen. “Pak uw schrijfgerei, Epaphroditus en een papyrus, want we hebben een belangrijk bericht voor gouverneur Galba.”

De secretaris reageerde als door een adder gebeten, snelde de zaal door, pakte wat de keizer verordonneerd had, ging aan een schrijftafel tegenover de zetel van de keizer zitten, blies even in zijn door de kou stijf geworden handen en zette zich aan het werk.

3.

Cornelius Laco diende zich tegen het middaguur aan. Galba gaf met een handgebaar te kennen dat hij plaats kon nemen. Omdat het een prachtige voorjaarsdag was had Galba ervoor gekozen de middag op zijn favoriete terras door te brengen aan de zuidoostelijke zijde van het paleis. Van daaruit keek hij neer op Tarraco en de haven, waar rond de afgemeerde schepen een enorme bedrijvigheid heerste. Daarachter lag de vlakke zee met vissersbootjes en links glooiden de groene heuvels, die ver weg, wazig, overgingen in het lichte blauw van de wolkeloze hemel.

“Nog nieuws?” vroeg hij, toen zijn belangrijkste adviseur naast hem plaats genomen had.

“Er is bericht van Vindex, gouverneur,” antwoordde Laco. “Hij is met zijn rebellerende eenheden naar Lugdunum getrokken, om zich daar te verenigen met de troepen uit het noordelijk deel van Gallië. De stad heeft zich na een kort beleg overgegeven. Daarmee is volgens hem het laatste obstakel dat een opmars naar Italië in de weg staat, opgeruimd.”

Het bezoek van Julius Vindex was alweer enkele weken geleden en daarna had de Gallische gouverneur nog twee brieven gestuurd, waarin hij er bij Galba op aandrong om zich zo snel mogelijk bij hem aan te sluiten. De man had blijkbaar nog niets van zijn onverwoestbare optimisme verloren.

“Als ik de gevolgen van een eventuele deelname aan de opstand probeer te overzien, Laco,” zei hij, “dan loop ik vast in een onontwarbare kluwen van mogelijkheden. Ik kan me niet herinneren ooit in mijn lange carrière voor een moeilijker beslissing te hebben gestaan.”

Hij nam een slok met water aangelengde wijn. “Veel moeilijker dan de problemen waarmee ik op mijn veldtochten te maken had.”

Hij zuchtte. “Militaire operaties zijn in de grond van de zaak simpel. Er is sprake van één tegenstander, een helder doel, namelijk de vernietiging van die tegenstander, en de middelen om dat doel te bereiken. Dat is niets vergeleken met de chaos waarin ik nu verstrikt dreig te raken.”

“Waarom, gouverneur?” vroeg Laco. “Uw enige tegenstander is Nero. Dat lijkt me een duidelijk doel.”

“Dat is waar,” antwoordde Galba, “maar over welke middelen kan ik beschikken? Wanneer ik aan de zijde van Vindex naar Rome opmarcheer, wie steunen mij dan en wie niet? In de hoofdstad zelf ligt de keizerlijke macht in handen van de praetorianen. Het gezag van de Senaat is door Nero volkomen uitgehold. De keizer schrikt er de laatste jaren niet meer voor terug om de senatoren voortdurend te vernederen. Dat kan hij zich veroorloven omdat de krachtigste persoonlijkheden inmiddels zijn verbannen, of zich van het leven hebben beroofd. Wat resteert zijn voornamelijk jaknikkers en lafaards, die aan hun eigen hachje meer waarde hechten dan de wijze waarop de keizer het rijk tiranniseert.”

Hij streek vermoeid over zijn ogen. “Cruciaal is de rol van de Praetoriaanse Garde. Wanneer die vierkant achter de keizer blijft staan, zullen de senatoren hetzelfde doen. De uitkomst van een eventuele confrontatie tussen hen en negenduizend tot de tanden bewapende gardisten, laat daar geen enkele twijfel over bestaan. De suggestie van Vindex dat de garde voor een kist met geld Nero laat vallen, kan mij niet overtuigen. Ik ben weliswaar lang niet in

Rome geweest maar zelfs als het moreel is verslapt, dan nog zullen hun zwaarden op het kritieke moment even scherp en dodelijk zijn als vroeger. Bovendien is het lot van de officieren van de garde stevig verbonden met dat van de keizer. De val van Nero zal waarschijnlijk ook het einde betekenen van hún carrière.”

Laco vroeg: “Hoe staat het met de legioenen?”

Galba antwoordde: “Ongetwijfeld geeft de keizer bij een opmars naar Rome de dichtstbijzijnde troepen bevel om met de opstandelingen af te rekenen. In het slechtste geval zijn dat drie of vier legioenen uit Germania Superior, het Veertiende Legioen in Narbonensis en een van de Illyrische legioenen. Tegen een dergelijke overmacht maken we geen schijn van kans.”

“Hoe sterk zijn wij?” vroeg Laco.

Galba dacht even na. Toen antwoordde hij: “Naast de Gallische eenheden van Vindex, waarvan ik behalve enthousiasme niet veel verwacht, beschik ik in Spanje slechts over één legioen. Als ik van mijn bevoegdheden gebruik maak en de noodtoestand uitroep, kan ik nog een tweede legioen lichten, maar de militaire training en ervaring daarvan zullen het in zo'n korte periode nooit halen bij die van de reguliere troepen. Alleen als het leger neutraal blijft, of in het gunstigste geval zich bij de opstand aansluit, hebben we een kans. Maar ik acht dat niet waarschijnlijk.”

Laco zei: “Formeel heeft de keizer het imperium over het hele Romeinse leger, maar feitelijk oefenen de gouverneurs in de provincies het gezag uit. Veel gouverneurs hebben, net als u, meer dan genoeg van de steeds hogere belastingdruk die hen vanuit Rome wordt opgelegd, omdat de bevolking onder die zware last dreigt te bezwijken.”

“Maar er zijn ook gouverneurs die Nero onvoorwaardelijk blijven steunen,” zei Galba, “omdat zij hun positie volledig aan hem te danken hebben. Dat kan het rijk in een crisis storten waar het mogelijk nooit meer van zal herstellen. Het maakt een opmars naar Rome net zo riskant als een wandeling over een dunne draad boven een diepe afgrond.”

Hij wenkte met zijn hand naar een bediende om hem nog wat in te schenken.

“En dan is er ook nog die brief van Nero,” zei hij. “De keizer schrijft me nooit. Ik had van alles verwacht, ontzetting uit mijn ambt, ontbieding naar Rome, dreigementen, maar niet de karrenvracht complimenten die tussen de aanhef en het slot gepropt zaten. En dan stuurt hij me ook nog als dank voor

mijn uitstekende bestuur een tweetal slaven, van wie er één een uitermate begaafd barbier zegt te zijn.”

Hij nam nog een slok. “Zijn de brief en de schenking een poging van Nero om zich op een nogal opzichtige manier van mijn trouw te verzekeren, of heeft de keizer andere bedoelingen?”

Laco antwoordde: “Nero wordt via een uitgebreid netwerk van informanten uitstekend op de hoogte gehouden van alles wat er in het Rijk gebeurt. Het is dus niet denkbeeldig dat de keizer weet dat Vindex u in het geheim heeft bezocht en dat de keizer de twee slaven heeft gestuurd om u in de gaten te houden.”

Galba sloot de ogen. De frisse zeewind die af en toe over het terras streek, vulde zijn longen. Hij moest zich met al zijn krachten teweerstellen tegen een dodelijke vermoeidheid die hem de afgelopen weken met grote regelmaat overviel. Even wegzinken in een diepe, droomloze slaap zou hem goed doen, maar de spanning en twijfel waaraan hij ten prooi was, lieten dat niet toe. Hij was gewend om bij problemen een besluit te nemen en daarnaar te handelen en verafschuwde situaties als deze. Hij wist dat het lot van de mens voor een belangrijk deel in handen lag van de goden, maar hij was er ook van overtuigd dat je datzelfde lot met wilskracht en daden tot op zekere hoogte kon beïnvloeden. Apathie betekende dat je jezelf overleverde aan machten die groter waren dan jezelf, net zoals een stuurloos schip was overgeleverd aan de grillen van de wind en de zee.

Hij opende zijn ogen. Op de zonnewijzer midden op het terras kon hij zien dat het al tegen het negende uur begon te lopen. Tijd voor een bad, een massage en een scheerbeurt. Een goed moment om de barbier die Nero hem gestuurd had eens op zijn vaardigheid te testen.

Op dat moment klonk er een gerucht op de gang die naar de toegang tot het terras voerde. Een dienaar kwam aangesneld, knipperde even met de ogen tegen het felle zonlicht en wendde zich tot Galba.

“Gouverneur,” zei hij, “uw collega Otho is zojuist gearriveerd en vraagt om een onderhoud. Kan ik zeggen dat u hem te woord wilt staan?”

4.

Galba bevestigde zijn breukband en haastte zich achter zijn dienaar aan naar de andere kant van het paleis. Licht hijgend bereikte hij de ontvangsthall, waar Otho zenuwachtig heen en weer drementelde. De gouverneur van Lusitania was klein en wat gezet, maar zag er, ondanks de lange reis die hij

achter de rug moest hebben, tot in de puntjes verzorgd uit. Zijn bolle wangen waren even glad als de billen van Cupido en zijn haar, waarvan gefluisterd werd dat het een pruik was, lag perfect gekruld over zijn schedel. Hij droeg een fraaie, lichtblauwe tuniek, afgezet met witte biezen waarop met gouddraad een bladmotief was aangebracht. Toen hij Galba zag, liep hij snel op hem af.

“Waarde Galba,” zei hij, “mijn excuses voor dit plotselinge bezoek, maar u moet van mij aannemen dat het van het grootste belang is dat ik onder vier ogen met u spreek.”

Na deze woorden keek Otho veelbetekenend naar Laco, de twee leden van de Numidische lijfwacht en de met water en doeken toegesnelde bedienden. De twee militairen van zijn eigen gevolg stonden met de helm onder de arm voor de deur van de ontvangsthal.

Galba loodste Otho hetzelfde vertrek binnen waar hij enkele weken eerder Julius Vindex had ontvangen, maar negeerde de zetel die hem uitnodigde er zijn vermoeide ledematen op neer te laten.

“Ik luister, Otho,” zei hij.

Otho verschikte nerveus een krul, kuchte en stak van wal. “Als het goed is ontvangt u al enige tijd brieven van Julius Vindex?”

Galba knikte bevestigend.

“En heeft hij u daarin het keizerschap aangeboden?”

Opnieuw knikte Galba. Hij vroeg zich af waar Otho op uit was.

“Mag ik u vragen hoe u op dat aanbod hebt gereageerd?”

Galba was nogal verrast door die directe vraag. Hij kende Otho goed genoeg om te weten dat die meestal eindeloos om de hete brei heen draaide. Hij liet zijn blik even naar buiten dwalen. Toen antwoordde hij: “Daar heb ik niet op gereageerd. Ik heb Vindex gezegd dat ik zijn aanbod in overweging zou nemen, maar ik ben geneigd het af te wijzen.”

Otho verschoot zichtbaar van kleur. Hij herschikte nog een krul, wuifde luchtigjes met de hand en probeerde een nerveuze ondertoon in zijn stem te onderdrukken. “Maar mijn beste Galba. U kent de toestand in het rijk. U bent toch niet horende doof en ziende blind? In Rome zit een keizer die totaal ongeschikt is voor het ambt. Bent u bereid nog langer toe te kijken hoe die schertsfiguur het Romeinse aanzien te schande maakt? Aan de grenzen loeren gevaarlijke tegenstanders en ook binnen het rijk is de toestand gespannen. Nog even en overal breken opstanden uit. Deze keizer nog langer aan het roer laten is volstrekt onverantwoord.”

Galba haalde de schouders op. “De crisis waarin het rijk zich bevindt, is mij bekend, maar wat hebben Vindex en u op het idee gebracht dat ik de aangewezen persoon ben om het daar weer uit te halen. Ik ben een oud man. Zijn er geen jongere kandidaten?”

Op Otho's gezicht verscheen een geforceerde glimlach. “Niet zo bescheiden, mijn beste Galba, niet zo bescheiden. Iedereen kent uw capaciteiten. Triomfator, drievoudig priester, gerespecteerd gouverneur van Aquitania, Africa en Terraconensis, consul én... dresseur van olifanten.”

De laatste woorden gingen terug naar Galba's jonge jaren, toen hij als praetor tijdens het Lentefeest een groep olifanten een koorddansnummer had laten opvoeren. Het was een sensatie geweest, waar in Rome nog lang over gesproken werd. Otho was er een meester in om gespannen situaties met een kwinkslag naar zijn hand te zetten.

“Ik ben vereerd met het aanbod, Otho, begrijpt u mij niet verkeerd, maar van wie is dit idee eigenlijk afkomstig? Van u of van Vindex?”

Otho leek even uit zijn evenwicht gebracht door deze vraag, maar hij herstelde zich snel. “Daar wil ik geen geheim van maken, mijn beste Galba. Dat idee is van mij. Vindex stuurde vorige maand een bode met een bericht over zijn plannen. U had de toestand eens moeten zien waarin die bode bij mij arriveerde. Onder het stof, bezweet, onwelriekend en met een boodschap die zich nog het best laat samenvatten als complete chaos. Het is mij niet gelukt om de beste man een bad in te praten, maar wel ben ik erin geslaagd de ideeën van Vindex enigszins te ordenen. U hebt er geen voorstelling van wat er in Gallië broeit. Vindex zond zijn bericht naar aanleiding van een bijeenkomst in Durocortorum waar lokale leiders al bezig waren plannen te smeden om zich van Rome af te scheiden. Met de grootste moeite is het me gelukt om die onzalige ideeën van tafel te krijgen, maar alleen met de belofte dat er spoedig een nieuwe keizer zal komen. Een keizer die niet, zoals Nero, erop uit is om de provincies leeg te roven, alleen maar om zichzelf en een handvol dubieuze vriendjes in weelde te laten baden. Daarom heb ik Vindex laten weten dat u de aangewezen kandidaat bent om Nero op te volgen.”

Otho pauzeerde even om een slok water te nemen uit een beker die hij zelf had volgeschonken.

“En is dat zo'n gekke gedachte?” ging Otho verder. “Augustus heeft al voorspeld dat u ooit het imperiaat zou bekleden en Claudius heeft serieus overwogen u als zijn opvolger aan te wijzen, tot een vergiftigde champignon

hem fataal werd. Nero zit op de troon waar u veertien jaar geleden al op had moeten plaats nemen.”

Galba keek verbaasd. Dat de toestand in Gallië zo ernstig was, dat men dreigde zich af te scheiden, had Vindex hem niet laten weten. Het was een provincie die bruiste van de economische activiteit, daarmee een belangrijke bijdrage leverend aan de voorspoed in het hele rijk. Vindex zelf was een typisch product van de Gallische dadendrang. Diens grootvader stamde uit een oud Aquitaans vorstengeslacht en had zich als officier bij de hulptroepen zo onderscheiden dat hij het Romeins burgerrecht verwierf, een uitzonderlijke eer. De vader van Vindex stampte daarna met tomeloze energie in de buurt van Lugdunum een aardewerkfabriek uit de grond en verwierf belangrijke concessies voor de winning van zilver en lood. Met de winsten uit deze activiteiten vergrootte Vindex zelf het zakelijk imperium en op het juiste moment zette hij dat om in politieke macht. Eerst werd hij senator en daarna gouverneur van de provincie Gallia Lugdunensis.

Galba realiseerde zich opeens hoe slecht hij zelf eigenlijk op de hoogte was van de toestand in de provincies. In het begin van zijn gouverneurschap in Terraconensis had hij nog druk met allerlei collega's gecorrespondeerd, rondreizen gemaakt en zich door bevriende relaties over de toestand in Rome laten informeren. De laatste jaren zonderde hij zich, gekweld door allerlei lichamelijk ongemak, steeds meer van de buitenwereld af en taande zijn belangstelling voor staatszaken. De dagen verliepen in een vast, monotoon ritme en hij had nergens meer hekel aan dan dat iets of iemand daar inbreuk op maakte. Nu hij van het ene op het andere moment uit deze apathie werd opgeschrikt, wist hij niet wat hij daarmee aan moest. Het zinde hem bovendien niet om een greep naar de macht te baseren op de informatie die hij van Otho en Vindex kreeg. Daarvoor was de situatie veel te onzeker. Hij was gewend om belangrijke beslissingen op eigen waarnemingen of die van betrouwbare informanten te baseren.

Ook beviel het hem allerminst dat Otho de voorspelling van Augustus ter sprake bracht. Hij moest een jaar of twaalf geweest zijn, toen hij met een groepje jongens, allemaal uit vooraanstaande families, een groet aan de keizer bracht. Augustus was daarbij op hem toegelopen, had hem in de wang geknepen en in het Grieks gezegd: “Ook jij mijn jongen, ook jij zult ooit eens van mijn macht kunnen proeven.”

Toen hij het voorval thuis vol trots vertelde, kreeg hij daar al snel spijt van. De andere leden van de familie lachten hem hartelijk uit en de opmer-

king van zijn grootvader: “Jij wordt pas keizer als een muilezel een jong krijgt,” kwetste hem diep.

Toch nam hij de voorspelling lange tijd uiterst serieus. Pas toen hij ongemerkt een oud man was geworden, verzoende hij zich met de gedachte, dat wat Augustus ook bedoeld mocht hebben, hij nooit getooid zou worden met de versierselen die aan het keizerschap verbonden waren. Bovendien beseftte hij de laatste weken dat de woorden van Augustus een verraderlijke dubbele bodem bevatten. Het keizerschap op zich nemen was één, maar het behouden zou een aanzienlijk moeilijker opgave zijn. Augustus had echter duidelijk gezegd dat hij ooit van zijn macht zou proeven en was proeven niet een kortstondig genoegen, dat snel weer verloren ging?

In gedachten verzonken was hij voor het venster aangekomen dat hem een blik gunde op de zonnige heuvels rond Tarraco. Achter hem voerde Otho nog steeds het woord en met een schok beseftte Galba dat een groot deel van diens betoog hem ontgaan was. Dat gebeurde de laatste tijd wel meer; het vermogen om zich te concentreren liet hem regelmatig in de steek. Uit de dringende toon van zijn altijd wijldropige collega, maakte hij op dat die nu pas bij de ware reden van zijn plotselinge komst was aangeland.

“Vindex heeft zich meester gemaakt van Lugdunum. Daarmee is de opstand een feit. U kunt zich niet langer afzijdig houden, waarde Galba. Neem het keizerschap op u en red het rijk!”

Galba draaide zich langzaam om en keek de gouverneur van Lusitania somber aan. “Ik heb u al gezegd, Otho dat ik daar niets voor voel. Ik ben te oud voor een dergelijke zware last. Zoek een jongere kandidaat.”

Otho had het er zichtbaar moeilijk mee dat hij Galba niet kon overtuigen. Hij gaf het echter nog niet op, hoewel zijn stem schrill klonk van teleurstelling. “Denk er nog één dag over na. Ik verzoek u dringend niet overhaast met een afwijzing te komen.”

Galba zuchtte vermoeid. “Als ik u daar een plezier mee doe, wil ik met één dag uitstel wel instemmen, al denk ik niet dat mijn antwoord morgen anders zal zijn. Voor vannacht zal ik enkele vertrekken voor u in gereedheid laten brengen. Ik zou het op prijs stellen met u de avondmaaltijd te gebruiken.”

“Die uitnodiging aanvaard ik graag,” antwoordde Otho. Daarna draaide hij zich om en liet Galba alleen.

De bejaarde gouverneur zakte op een zetel en staarde minutenlang voor zich uit. Hij begon steeds sterker het gevoel te krijgen dat de gebeurtenissen met hém op de loop gingen in plaats van andersom.

5.

In Lugdunum ijsbeerde Vindex opgewonden door de grote zaal van het raadsgebouw dat hij na de verovering van de stad gebruikte als hoofdkwartier. Een deel van zijn rebellerende troepenmacht was bezig rond de stad een tentenkamp op te richten, terwijl de rest uit alle delen van de provincie toesnelde om zich bij hem aan te sluiten. Hij verwachtte uiteindelijk zo'n tienduizend man op de been te kunnen brengen.

In de raadszaal was het een en al hectiek. Bodes renden af en aan met boodschappen van en voor Vindex, plaatselijke notabelen arriveerden in ordeloze groepjes en werden door een duidelijk niet op zijn taak berekende bode in volstrekt willekeurige volgorde naar de gouverneur gebracht, terwijl secretarissen druk bezig waren proclamaties en brieven op te stellen die Vindex in hoog tempo dicteerde. Hij was net bezig met een brief voor Verginius Rufus, de gouverneur van Germania Superior, die met zijn vier legioenen een sleutelrol kon spelen in de opstand, maar omdat hij telkens gestoord werd door de bode, die volslagen onbeduidende figuren met allerlei onnozele vragen tot hem toeliet, schoot dat niet op. Nu stond er weer een officier van de stadswacht voor hem met de vraag of er nog extra verlichting bij de noordpoort van de stad voor de komende nacht moest worden aangebracht. Vindex had hem al drie keer aan zijn verstand proberen te brengen dat hij dat zelf moest uitzoeken, maar dat leek de man slechts in steeds grotere verwarring te brengen. Galliërs waren op hun best wanneer het om de handel ging, maar zo gauw ze in de militaire hiërarchie terechtkwamen, wisten ze zich geen raad. Wat verlangde hij naar echte Romeinen die niet bij elke futiliteit om tekst en uitleg kwamen vragen.

De reactie van de stadswacht, dat extra verlichting volgens een plaatselijke verordening alleen mocht worden aangebracht wanneer de noodtoestand was uitgeroepen, dreef het bloed in golven naar Vindex' gezicht.

“En wat denkt u dat dit hier is?” brieste hij met een brede armzwaai op de ordeloze bende om zich heen wijzend. “Een gezellig uitje van het bakkersgilde? We zijn in opstand tegen de keizer in Rome! Als u daarin geen noodtoestand herkent, kunt u beter meteen de hand aan uzelf slaan! En nu uit mijn ogen!”

Amper had de officier de hielen gelicht of de bode meldde zich opnieuw, ditmaal met een verontschuldigend kuchje en een aarzelend: “Heer, de betaalmeester van Lugdunum zou u graag willen spreken over een klein probleem van financiële aard.”

Vindex wendde zich met een ruk naar hem toe. Zijn gezicht was nu bijna purper en zweet liep in straaltjes langs zijn wangen naar beneden. Met een blik, waarin dodelijke verachting en razende woede om de voorrang streden, monsterde hij de muisachtige man.

“Val mij niet lastig met dergelijke onbenulligheden,” gromde hij. “Over het lot van het rijk wordt hier en vandaag beslist! Kleine problemen interesseren me niet!”

Vervolgens draaide hij zich om en brulde: “Vandorix!”

De adjudant van Vindex, die in een hoek van de zaal in opgewonden gesprek was met een drietal magistraten, haastte zich naar hem toe.

“Ontruim de zaal!” beval Vindex. “Gooi dit stelletje achterlijke idioten naar buiten en laat niemand meer binnen! Alleen hij blijft hier!”

Vindex priemde met een vinger in de richting van de secretaris die bezig was met de brief voor Verginius Rufus.

Vandorix snauwde enkele bevelen naar de stadswachten die langs de muren stonden opgesteld en die dreven de aanwezigen in hoog tempo de zaal uit. Als laatste struikelde de bode naar buiten, maar pas nadat een van de wachters hem een flinke duw in de rug gaf.

Vindex haalde een paar keer diep adem en wendde zich toen tot de enig overgebleven schrijver, die zenuwachtig een pen in zijn handen ronddraaide.

“Lees voor wat ik tot nu toe gedictreed heb,” beet Vindex de man toe. Die streek de papyrus een paar maal glad en liet toen met schrille stem horen wat hij had opgeschreven.

“Aan Verginius Rufus, Romeins senator en gouverneur van Germania Superior. Waarde Rufus. Vandaag, de eerste dag van april in het veertiende jaar van Nero, deel ik u vanuit Lugdunum mee, dat ik het gezag van de keizer niet langer erken. De man is een belediging voor alles wat Romeins is en de titel Caesar Augustus onwaardig. Inmiddels hebben...”

Hier stopte de schrijver en keek de gouverneur weifelend aan. Die ijsbeerde alweer als een bezetene rond, maar bleef staan toen de schrijver opeens zijn mond hield.

“Waarop wacht je man?” snauwde hij. “Lees verder!”

De schrijver kuchte nerveus en stotterde vervolgens: “M...Meer staat er niet gouverneur.”

Vindex vroeg zich tevergeefs af aan welke zin hij met deze twee woorden had willen beginnen, maar hij kon er niet meer op komen. Hij schonk wat wijn uit een kruik in een zilveren beker, nam een paar flinke slokken en meteen daarna kwam de woordenstroom weer op gang. “Inmiddels hebben de gouverneurs van Terraconensis, Lusitania, Aquitania, Belgica en Brittannia zich bij de opstand tegen Ahenobarbus aangesloten.”

Hier pauzeerde hij even voor een nieuwe slok wijn. Ahenobarbus was de familienaam van Nero en meer dan eens had de keizer laten merken dat hij die naam verafschuwde.

“Nog vandaag stuur ik een brief aan de Senaat in Rome,” vervolgde hij toen, “met het verzoek Ahenobarbus onmiddellijk uit al zijn functies te zetten en hem in afwachting van een proces te arresteren. De Senaat moet dan zo snel mogelijk een geschikte opvolger aanwijzen. Rondom Lugdunum verzamel ik een aanzienlijke troepenmacht met de bedoeling mijn brief aan de Senaat. indien nodig, militair kracht bij te zetten. Tijdens ons onderhoud. de vorige maand, hebt u mij verzekerd, dat u zich niet in deze affaire zult mengen. Gezien de ernst van de situatie verzoek ik u echter het gezag van Ahenobarbus eveneens af te zweren en mij actief te steunen. De toekomst van het rijk staat op het spel. Ik reken op uw medewerking. Getekend, Julius Vindex.”

Hij nam nog een slok wijn, zette de beker met kracht terug op tafel en wendde zich daarna tot zijn adjudant die voor de deur van de zaal stond in afwachting van verdere instructies. Hij wenkte hem. “Vandorix! Laat een bode deze brief onmiddellijk naar Verginius Rufus brengen. Met spoed!”

6.

Galba probeerde zich te ontspannen onder de handen van een masseur die met krachtige bewegingen zijn rug bewerkte. Normaal doezelde hij wat weg onder deze behandeling, maar vandaag lukte dat niet. De besluiteloosheid waaronder hij gebukt ging, maakte hem gespannen en onrustig. Hij besloot, voor hij vanavond met Otho de maaltijd nuttigde, zijn vertrouweling Cornelius Laco nog een keer te raadplegen, al wist hij bij voorbaat wat diens advies zou zijn.